

GUBCSI LAJOS
TARAFÁS IMRE

A LÁTHATATLAN PÉNZ

MÁSODIK,
ÁTDOLGOZOTT ÉS BŐVÍTETT KIADÁS

KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST 1983

Írta:
DR. GUBCSI LAJOS
DR. TARAFÁS IMRE

Az első kiadást lektorálta:
DR. BÁCSKAI TAMÁS

© dr. Gubcsi Lajos és dr. Tarafás Imre, Budapest, 1983

ISBN 963 221 244 4

MB 95 752

1983

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	9
I. A pénzteremtés rendszere	
1. Pénz keletkezik — a szellem kiszabadul	14
2. A pénz megsemmisül	17
3. Közöséges pénzek és a szuperpénz	19
A szuperpénz szerepköre	21
A szuperpénz és a pénzteremtés	23
4. A jegybankpénz	27
... előtörténete	27
... és megszilárdulása	31
II. A pénzpolitika és céljai: elvek és gyakorlat	
1. A táguló pénzmennyiség	35
A tágulás bizonytalanságai	40
2. Indirekt eszközök	43
A viszontleszámítolás	43
... és a nyílt piaci műveletek	46
A kamatláb hatékonysága	48
3. Direkt eszközök	51
A kötelező tartalék-előírások	51
... és a viszontleszámítolási plafon	54
4. „Háttértechnikák” a pénzpiacon	55
5. A pénzpolitika céljai	62
Az anticiklikus politika	62
A pénz gazdaságpolitikai szolgálatba lép	67
Az infláció—munkanélküliség alternatíva	71
A teljes foglalkoztatottság politikája	73
A rendszer inflációs működése	76

6. És végül: a gyakorlat — angolszász módra	82
A pénzpolitika Angliában	83
A pénzpolitika az Egyesült Államokban	92

III. Pénzpolitika és pénzelmélet

1. A dichotómia	102
A klasszikus polgári közgazdászok	103
A neoklasszikusok reálemélete	105
A neoklasszikus pénzelmélet	108
2. Keynes: a gazdasági reál- és pénzelmélet integrálása	109
A merev nominális bér	110
A pénz bevezetése a közgazdasági döntésekbe	112
A likviditási preferencia	114
A kamatláb meghatározása	119
A pénzpolitika jelentősége és korlátai	121
3. A monetarista „ellenforradalom”	125
Friedman és az elmélet ellenforradalma	127
Csak illúzió a gazdaságpolitika?	130
A transzmissziós mechanizmus	133
A pénzforgalom jelentősége	138
4. Következtetések	141

IV. Összhangzattan (konzisztencia) a gazdaságpolitikában?

1. A költségvetési politikáról	149
2. Az államadóssági politika	155
Kölcsönfelvétel a Jegybanktól	156
Kölcsönfelvétel a bankrendszerrel	158
Kölcsönfelvétel a gazdaságtól	164
3. A gazdaságpolitika belső összhangja	174
Még egyszer a doktrínákról	174
A gazdaságpolitika, mint rendszer	180

V. A legújabb konzervatív roham

1. A nagy fordulat	193
2. A kínálatoldali közgazdaságtan	199
A Laffer-görbe	199
3. Az „új tan” a gyakorlatban	207
Kihívó társadalmi hatások	207

VI. Fizetésimérleg-elméletek

1. Az aranystandard és a játékszabályok	212
2. A fizetésimérleg-elméletek polgári irányzatai	223
Interregionális kereskedelem	223
Monetáris egység és monetáris függetlenség	226
A „rugalmasság” filozófiája	234
Jövedelemelmélet a külkereskedelemben	244
Fogyasztás és fizetési mérleg	251
A monetáris iskola	256
Ítélezés helyett	264

VII. A nemzetközi valutarendszer — és ellentmondásai

1. Az egyik ellentmondás: a fix árfolyam	271
A flexibilis árfolyam	277
2. Ellentmondások a nemzetközi pénz teremtésében	284
A nemzetközi pénz	286
Az arany, a dollár és egy dilemma	293
3. Közteherviselés?	298
Közteherviselés kényszerrel	304
4. A dollár Európában	308
Az eurodollár	309
Inflációs tűzfészek?	318

VIII. Utóirat

1. A gazdaságpolitika és áldozatai	329
2. Nemzetközi kényszerpályák	340

ELŐSZÓ A MÁSODIK KIADÁSHOZ

Ennek a könyvnek a tárgya a tőkés pénzügyi elmélete és gyakorlata. A könyvet megalapozó kutatások kezdete 1970—1971-ig nyúlik vissza. Akkoriban még talán senki, de legfeljebb nagyon kevesen sejtették, hogy a második világháború óta jelentéktelen megszakításokkal több mint két évtizeden keresztül tartó jó konjunktúra rövidesen — 1974-től — mély és makacsul elhúzódó válságba torkollik. Igaz, akkor is tudtuk, hogy a kúszó infláció hosszú távon gyorsul, hogy a Bretton Woods-inak nevezett nemzetközi pénzügyi rendszer széthullóban van —, de többnyire úgy gondoltuk, hogy a kúszó infláció elviselhető keretek között tartható nem túlságosan fájdalmas antiinflációs politikával, a nemzetközi pénzügyi rendszer pedig megreformálható, elsősorban talán azért, hogy Nyugat-Európa emancipálódása egészségesebb hatalmi struktúrát eredményez a fejlett tőkés világban. Ahogy múltak az évek, ez utóbbi illúziót veszítettük el először, 1974 óta pedig az is nyilvánvaló, hogy az infláció a fejlett tőkés gazdaság elsősorú problémája — vagy ennél is több, olyan probléma, amelynek enyhítése nélkül más gazdasági problémák, így elsősorban a válság és a munkanélküliség sem enyhíthetők.

A horizont és a perspektíva megváltozása, úgy érezzük, még inkább aktuálisá tette témánkat. Valóban, mi nem az inflációt, a gazdasági növekedés összefüggéseit vagy a nemzetközi munkamegosztás tendenciáit választottuk kutatásaink területétül, hanem a pénzügyi elméletet és az annak megalapozására törekvő pénzügyi elméletet. Márpedig biztosan nem túlzás azt állítani, hogy a második világháború utáni időszak fejlett kapitalizmusának — összevetve a megelőző korokkal — egyik legfontosabb jel-

lemzője a gazdasági folyamatok kiterjedt állami befolyásolása, azaz a gazdaságpolitika, ezen belül is a pénz- és a költségvetési politika. Kutatásaink kezdetén még jobbra úgy tettük föl a kérdést: milyen konkrétan az a pénzpolitika és milyenek az elméleti alapjai annak a pénzpolitikának, amelynek, úgy tűnik, nem csekély szerepe van abban, hogy a háború óta a tőkés gazdaság jóval kevesebb megrázkódtatással működik, mint korábban? Néhány év múlva ehhez egy másik kérdést is csatolhattunk: hogyan vezetett — más, köztük alapvetőbb tényezőkkel együtt — ez a politika két és fél — három évtized után olyan világgazdasági válsághoz, amelyet sokan az 1929—1933-as nagy válsághoz hasonlítunk; és milyenek most ennek a politikának a lehetőségei?

Úgy gondoljuk, a gyakorlatban — különösen a pénzügyi területen — működő kollégáink, de talán pénzügyi kérdésekkel kevésbé foglalkozó olvasóink is nyilvánvalónak érzik, hogy érdeklődésünk nem lehet és kezdetben sem lehetett ennyire „steril”; hogy a tőkés pénzpolitika kutatása közben folyton kerestük a lehetőséget a hazai gyakorlatban hasznosítható tapasztalatok tudatos gyűjtésére és elemzésére. Olvasóink számára talán nem kell bizonygatnunk, hogy a magyar és a tőkés pénzrendszer, pénzpolitika lényeges különbségei ellenére is sok a hasonlóság, különösen a soha nem lebecsülendő technikai területeken, aholis technikán nem a banktechnikát, hanem a pénzpolitika technikáját kell érteni.

A hasonlóság olyan fokú, hogy Riesz Miklós igen alapos pénzügyi művében párhuzamosan fejti ki a magyar és a tőkés pénz- és hitelrendszert — de inkább a magyar pénz- és hitelrendszerre koncentrálva —, és ez a kifejtés hozzájárul ahhoz, hogy a könyv a magyar pénz- és hitelrendszer igen elmélyült elemzését adja. Mindnyájan, de különösen a pénzügyi területen működő közgazdászok, úgy gondoljuk, hogy pénzrendszerünk és pénzügyi politikánk fejlesztéséhez nem csekély képzelőerőre is szükségünk van, és a képzelőerő számára a legjobb táplálék távoli és tőlünk sok tekintetben idegen világok feltárása. Erdős Péter általánosságban már utalt arra, hogy a polgári közgazda-

ságtant és — hozzátehetjük — a tőkés gazdaságpolitikát nagyon komolyan kell vennünk, mert minden alapvető elméleti problémájával együtt is lényeges eredményeket ért el, különösen a rövid távú jelenségek elemzésében, és ami a gazdaságpolitikát illeti, tegyük hozzá, annak kezelésében, miközben nálunk az elmélet szokás szerint jobbra csak a hosszú távú összefüggésekre koncentrált a legutóbbi időkig. Szükségtelen hangsúlyozni, hogy a polgári közgazdászok tapasztalatainak elemzése és hazai hasznosítása ma legalább annyira aktuális, mint akkor volt, amikor az eredmények eltakarták a kudarcokat; a kudarcokból ugyanis legalább annyit lehet tanulni, mint a sikerekből.

Mégis, ebben a könyvben csak a tőkés pénzpolitikával foglalkozunk, és még utalást sem teszünk a magyar pénzpolitikára. Úgy gondoltuk, hogy az aktualizálást és a párhuzamkeresést nem tudjuk kellően megalapozni e könyv kereteiben — különösen, mivel a magyar pénzpolitika gyakorlatának kellő színvonalú feldolgozása még nem nagyon történt meg. Mert, ha Riesz Miklós könyve kezünkbe is adja a magyar pénz- és hitelrendszer színvonalas elemzését, a pénzpolitikával — ismert okok folytán — úgy állunk, ahogy Hagelmayer István: „A pénzpolitikai kérdések (tekintetében)... eljutottam addig, hogy problémákat érzékelek, de a megoldástól még távol járok”.

Néhány év óta többé-kevésbé mi is részt veszünk abban a munkában, amely a Magyar Nemzeti Bankban, illetve a szaklapok hasábjain a monetáris elemzés és a pénzpolitika továbbfejlesztéséért folyik. Azóta számtalanszor tapasztaltuk, hogy a tőkés és a magyar pénzpolitika közötti hasonlóság sokszor csak látszólagos, és a különbség is sokszor csak látszólagos; és hogy pénzpolitikánk alapos elemzése nélkül sem a párhuzam, sem a divergencia keresése nem lehet tudományosan megalapozott. Az ilyen elemzés feltételei csak most kezdenek megérni, és mi úgy gondoltuk, hasznosabb, ha ebben a könyvben önmagában elemezzük a tőkés pénzpolitikát. Ha elemzésünk jó, akkor könyvünk talán némán is hozzájárul pénzpolitikánk jobb megismeréséhez.

*

Az „Utóirat” c. VIII. fejezetben jónéhány, a szocialista, illetőleg a magyar viszonyokra is vonatkoztatható „áthallás” található. Mentségünkre szóljon, hogy — ha ez valóban így van — ez nem állt messze szándékunktól.

A szerzők